

grootste bekoring, welke het systematische en weloverwogene in den achttien-eeuwschen tuinaanleg voor ons in het leven roept, weer verloren, wanneer duidelijk te zien is, dat men getracht heeft ook in de détails der broderie-perken een volkomen zuiveren regelmaat te bereiken, die even vervelend is, als de volkomen onregelmatigheid ons door haar verwarrende werking een gevoel van duizeligheid bezorgen kan.

George Riat, de schrijver van een der meest gedocumenteerde werken op het gebied van den regelmatigen tuinaanleg, getuigt hetzelfde van de Engelsche en Duitsche tuinen, welke zelfs in den pruikentijd velen door hun te ver doorgedreven regelmaat niet konden bekoren.

In Duitschland, dat door den dertigjarigen oorlog wel een eeuw in beschaving ten achter is gekomen, was volgens André in zijn zooeven genoemd boek: „l'histoire des jardins presque négative jusqu'au temps de Frédéric II”.

Deze verfraaide Potsdam en schiep Sans Souci met den nog aanwezigen symmetrischen aanleg, die echter later door den landschapstijl aanmerkelijk beïnvloed werd.

Johann Frederik maakte in 1666, zooals we zagen, met den aanleg van Herrenhausen een aanvang, doch een vluchtige beschouwing van den plattegrond leert ons, dat de tuin uit twee deelen bestaat en dat de latere uitleg zeer veel overeenkomst heeft met de opvatting der Hollandsche tuiniers, welke de motieven op zeer bijzondere wijze toepasten en eigenaardige, later overal nagevolgde effecten kregen. De heer Krone, die me als deskundige een welkom geleide bood door de tuinenwereld aan weerszijden van de Herrenhausensche lindenallee, wees me verschillende afwijkingen aan, er aan herinnerend, dat in de jaren 1775—1786 ook in Schönbrun talrijke wijzigingen waren aangebracht door den Hollander Steckhoven.

Met zeldzaam goeden smaak koos Johan Frederik op de heide voor den Steintor de plek uit voor zijn Versailles. Direct partij trekkend van de gunstige situatie, projec-

teerde men den lang-vierkanten tuin, die volgens de praktijk de meeste factoren bezat voor een ontwerp, waarbij de regels van Le Nôtre op grootsche wijze toegepast zouden worden. Het ruime vergezicht over de lage landen van de Leineboorden met de blauwende bergketenen van den Deister aan den horizont zou er toe bijdragen den tuin grooter te doen schijnen, dan hij inderdaad was terwijl door een oordeelkundigen aanleg het doorzicht in den met hooge palissaden omheinden tuin vrijgelaten werd.

Geheel in overeenstemming met het vorstelijke in den opzet, is de groote fontein, welke als tweede van Europa alleen overtroffen wordt door die van Sydenham bij Londen (85 M.), maar de fonteinen van Cassel (52 M.), den Jet Géant van Saint Cloud, (43 M.), de fontein in Sans Souci (39 M.), die van Weenen (30 M.), en de groote waterwerken van Versailles als Allée d'eau, Bassin de Neptune, Bassin du Dragon — alle niet hooger dan 23 M. — verre achter zich laat.

Geheel passend in den aanleg van Le Nôtre zag de achttiende eeuw fonteinen tot hoogste ontwikkeling komen. Maar wie bekend is met de oude riddersverhalen uit de middeleeuwen, als de Lancelot, zal zich herinneren, dat daarin reeds gesproken wordt van een marmeren fontein met zilveren geleiding.

...ene fonteine
die dore een silveren conduit spranc
ende nam in enen sconen steen haren ganc
van merberime”.

Wanneer we in dien ridderroman ook lezen, hoe toen reeds de gewoonte bestond om rond de bron te zitten, zooals blijkt uit:

„in enen sconen beemt ene fonteine
die overscone was ende clær
onder die scade van twee sicamoren

en we vinden daarvan tot op den jongsten dag gewag gemaakt, dan zullen we goed doen te gelooven aan de poëzie van het ruischende